

Charakter a struktura zbrojního průmyslu NSR a Francie

Podplukovník ing. Jiří John
Marie Pojerová

Jádrem EHS a současně členských států NATO kontinentální Evropy jsou Německá spolková republika a Francie. Z těchto dvou států je hospodářsky daleko silnější NSR (viz tabulku 3). V roce 1965 dosáhl národní důchod v NSR výše 85 000 miliónů dolarů, zatímco francouzský národní důchod pouze 57 000 miliónů dolarů. Ve druhé polovině šedesátých let zůstal hospodářský předstih NSR zachován. Podíl průmyslové výroby na národním důchodu je v obou státech přibližně stejný — asi 60 % — podíl strojírenského a elektrotechnického průmyslu na národním důchodu je však v NSR výrazněji než ve Francii — asi 35 % oproti 25 %. Z toho vyplývá, že NSR má pro zbrojní výrobu lepší předpoklady než Francie, i když francouzský zbrojní průmysl je zejména z historických a politických důvodů významnější, ani ne tak co do objemu výroby, jako co do rozsahu sortimentu a náročnosti vyráběných zbraní.

Vzhledem k vyspělosti strojírenského a elektrotechnického průmyslu mají pro zbrojní výrobu předpoklady oba státy, protože tato průmyslová odvětví jsou pro výrobu zbraní rozhodující. Odhadujeme, že zhruba 80 % hodnotového objemu dodávek zbraní a ostatní vojenské techniky v NSR i ve Francii jsou výrobky strojírenské a elektrotechnické povahy. Zbývající část připadá na ostatní průmyslová odvětví, ve Francii též na jaderný průmysl.

Zbrojní výroba, s výjimkou muničních závodů, není v NSR a ve Francii stejně jako jinde v kapitalistických státech soustředěna do speciálních závodů určených výlučně pro výrobu zbraní. Rovněž k výrobě pěchotních zbraní je přidružena výroba jiných výrobků strojírenského charakteru. Vzhledem k tomu, že zbrojní tuzemský i zahraniční trh je podstatně menší než trh civilních výrobků, je pro všechny podniky zúčastněné na zbrojní výrobě rozhodující sortiment výrobků určených pro civilní potřebu. Nevylučujeme však situaci, kdy v případě rozsáhlého přezbrojování moderní technikou se může stát výroba zbraní rozhodující položkou některého i více podniků. Jako příklad můžeme uvést období společné výroby letounů F-104G.

Velké zbrojařské firmy (státní nebo soukromé), které dostávají zakázku na výrobu určitého typu zbraně a jsou ve vztahu ke státu tzv. hlavními dodavateli, nevyrábějí všechny součásti zbraní. Vyrábějí obvykle jen některé součásti a provádějí konečnou montáž, zatímco výrobu řady součástí zadávají jiným firmám, svým subdodavatelům, kteří vůči státu

nejdou smluvně zavázání. Taková výrobní spolupráce existuje i v mezinárodním měřítku.¹⁾ Kromě toho představuje zbrojní trh část poptávky výrobců polotovárů, surovin a výrobních zařízení.

Mezifiremní i mezinárodní spolupráce je ve zbrojní výrobě obdobná jako ve výrobě výrobků civilního použití s tím rozdílem, že vzhledem k větší složitosti a náročnosti soudobých zbraní je složitější. Kromě toho se projevuje, na rozdíl od civilní výroby, důležitý faktor, který si mezinárodní spolupráci přímo vynucuje: omezenost zbrojního trhu. Mezinárodní spolupráce ve výrobě zbraní snižuje podnikatelské riziko a vytváří předpoklady pro širší odbyt zbraní do všech záúčastných států.

Na rozdíl od NSR, společnosti pro výrobu zbraní ve Francii jsou převážně ve státním vlastnictví. Je to dáno rozhodujícím podílem státu v leteckém a raketovém průmyslu, značnou účastí v automobilním průmyslu a lodářském průmyslu a výlučným státním vlastnictvím jaderného průmyslu. Zbrojovky na výrobu základní výzbroje jsou rovněž státní. Z toho vyplývá, že pouze část obrněné techniky a malou část letecké techniky ve Francii vyrábějí soukromé společnosti. V Německé spolkové republice jsou ve státním vlastnictví pouze zbrojovky na výrobu základní výzbroje a část lodářského a jaderného průmyslu, který se však na výrobě pro vojenské účely v současné době nepodílí. Rozhodující průmyslové odvětví, podílející se na výrobě zbraní, tj. letecký průmysl, je výlučně v soukromém vlastnictví. V NSR mají rozhodující kapitálovou účast ve výrobě výzbroje a bojové techniky největší západoněmecké koncerny; Flick, Thyssen, Klöckner, AEG, Siemens, IG Farben, Krupp, Mannesmann a Degussa. Se západoněmeckým kapitálem se ve výrobě zbraní prolíná i zahraniční kapitál, především americký.

Téměř výlučné státní vlastnictví ve zbrojní výrobě ve Francii vytváří pro rozvoj francouzského zbrojního průmyslu velmi dobré předpoklady a je jedním z faktorů, který způsobil francouzské úspěchy v této oblasti. Stát zbrojní výrobu financuje. Zbrojní výroba je součástí státní hospodářské politiky, zejména exportní. Kapitálová síla velkých koncernů NSR, zabývajících se zbrojní výrobou, slučování rozhodujících společností a rozsáhlé státní subvence vytvářejí rovněž přízní-

vé předpoklady pro rozvoj zbrojní výroby. Těchto možností však nemůže být plně využito — i když stát má na zbrojní výrobě zájem — vzhledem k prosazujícím se jak vnitřním, tak i zahraničním konkurenčním snahám.

Vzhledem ke značným státním subvencím je zbrojní výroba pro soukromé společnosti výhodnou doplňkovou výrobou. Přitom výsledky státem subvencovaného výzkumu a vývoje a výrobní zkušenosti mají širší využitelnost a pomáhají vytvářet lepší konkurenční předpoklady i v oblasti civilních výrobků. Omezenost zbrojního trhu a z toho vyplývající malosériová výroba bez rozsáhlé státní podpory zbrojní výrobu na soudobé úrovni ani ve Francii ani v NSR neumožnila.

Z tabulek 1 a 2 je zřejmá průměrná roční výroba srovnatelských zbraní v NSR a ve Francii. Kromě toho má Francie daleko větší produkci lehkých řízených střel (protitankové řízené střely, letecké a námořní řízené střely), než NSR; od roku 1955 vyrobila přes 300 tisíc kusů těchto střel. Ve strategických zbraních (letouny, řízené střely, ponorky s jaderným pohonem a jaderná munice) je ze strany NSR bez konkurence.²⁾ V obou státech je výroba základních zbraní na úrovni malosériové výroby. Je to důsledek omezenosti vojenských rozpočtů a relativně malých finančních prostředků, které mohou uvolnit na nákup výzbroje (viz tabulka 3³⁾) a vysokých, stále rostoucích cen zbraní.

Nedochází jen k inflačnímu růstu cen, nýbrž stále se zvyšující kvalita zbraní je sama o sobě cenově náročná. Kromě výrobní náročnosti se zvyšují náklady na výzkumy a vývoj, které jsou v cenách zakalkulovány, popřípadě náklady na nákup licencí (viz tabulku 4).

Vzhledem k široké paletě zbraní, které musí být pro potřebu ozbrojených sil nakupovány, na jednotlivé typy mnoho nezbývá. Kdyby byly použity např. veškeré finanční prostředky určené v roce 1965 na nákup výzbroje pro francouzské ozbrojené síly jen na nákup letounů Breguet 1150 ATLANTIC, mohlo by být dodáno pouze 300 kusů těchto letounů. Při nákupu výzbroje je třeba vážit, co je momentálně důležitější. Vyzbrojování ozbrojených sil může proto probíhat pouze po-

¹⁾ Západoněmecký průmysl má sice předpoklady pro výrobu strategických zbraní, ale zavedení této výroby by si vyžádalo poměrně značnou dobu. O výrobě těchto zbraní NSR neuvažuje, především vzhledem k silným politickým zábránám.

²⁾ V období dlouhodobého vyzbrojování, daného politikou existence a soutěžení dvou světových soustav, mohou vyspělé státy věnovat na vojenské účely jen tolik, aby nebyli zbrzděni jejich hospodářský růst.

³⁾ Hlavním dodavatelem německého tanku je firma Kraus Maffei z Mnichova, která patří k Flickově skupině. Kromě toho se na výrobě tanku podílí 40–50 dalších podniků, především firmy Porsche, Maschinenfabrik Kiel GmbH, Jung, Luther a Jordan.

**Hlavní druhy zbraní vyráběných v druhé polovině šedesátých let
(NSR)**

Druh zbraně	Průměrná roční výroba (ks)	Cena za kus (US dolarů)	Vyrobeno celkem (k 31. 12. 69)	Poznámka
Bojové letouny F-104G ¹⁾	120	1,940 000	604	Výroba skonče- na z větší části do r. 1965
Breguet 1150 ATLANTIC ²⁾	4	5,700 000	20	Výroba od r. 1965
Dopravní letouny TRANSALL C. 160A ³⁾	10	4,080 000	38	Výroba od r. 1966
Lehké víceúčelové letouny Do 28D SKYSERVANT	8	184 000	8	Výroba od r. 1969
Vrtulníky Bell UH-1D IROQUOIS	50	600 000	160	Výroba od r. 1967
Bo 105	30	.	30	Výroba od r. 1969
Tanky LEOPARD	400	330 000	2000	Výroba od r. 1965
Lodě ponorky	2	.	20	Výroba od r. 1959
stíhače ponorek	1	.	2	Výroba od r. 1967
korvety s ŘS	1	.	2	Výroba od r. 1967
minolovky	1	.	3	Výroba od r. 1967

¹⁾ Společná výroba NSR, Holandsko, Belgie a Itálie (všechny státy vyrobily 949 kusů).

²⁾ Společná výroba Francie, NSR, Holandsko, Belgie a Itálie (do 31. 12. 1969 vyrobily všechny státy 64 kusů).

³⁾ Společná výroba Francie a NSR (do 31. 12. 1969 vyrobily oba státy 56 kusů).

Hlavní druhy zbraní vyráběných v druhé polovině šedesátých let.
(Francie)

Druh zbraní	Průměrná roční výroba (ks)	Cena za kus (US dolarů)	Vyrobeno celkem (k 31. 12. 69)	Poznámka
Bojové letouny				
MIRAGE III a 5	100	. ³⁾	900	Výroba od r. 1961
MIRAGE IV A	12	4,500 000	62	Výroba 1963-67
Breguet 1150 ATLANTIC ¹⁾	4	5,700 000	20	Výroba od r. 1965
Cvičné letouny				
FOUGA MAGISTER	65	. ⁴⁾	916	Výroba od r. 1956
Dopravní letouny				
TRANSALL C. 160 A ⁵⁾	5	4,080 000	18	Výroba od r. 1966
Vrtulníky				
ALOUETTE II	110	. ⁴⁾	1100	Výroba od r. 1960
ALOUETTE III	70	263 000	640	Výroba od r. 1961
SUPER FRELON	10	1,750 000	48	Výroba od r. 1965
ALOUETTE IV (PUMA)	17	1,130 000	35	Výroba od r. 1968
Tanky				
AMX-13	40	.	330	Výroba od r. 1962
AMX-30	60	430 000	350	Výroba od r. 1964
Lodě				
Ponorky třídy Daphné	1	.	8	Výroba od r. 1961
Pokusná ponorka GYMNOTE	.	.	1	Výroba od r.
Ponorky s jaderným pohonem	.	.	2	Výroba od r. 1965
fregaty s ŘS	.	.	2	Výroba od r. 1965
korvety	1	.	4	Výroba od r. 1965
minolovky	1	.	5	Výroba od r. 1965

¹⁾ Společná výroba Francie, NSR, Holandsko, Belgie a Itálie (do 31. 12. 1969 vyrobily všechny státy celkem 64 kusů).

²⁾ Společná výroba Francie a NSR (do 31. 12. 1969 vyrobily oba státy celkem 56 kusů).

³⁾ MIRAGE III C - 900 000 dolarů, MIRAGE III E - 1,530 000 dolarů, MIRAGE III O - 2,500 000 dolarů, MIRAGE III S - 4,750 000 dolarů, MIRAGE III RS - 2,700 000 dolarů, MIRAGE 5 - 1,200 000 dolarů.

⁴⁾ CM 170 MAGISTER - 167 000 dolarů, SUPER MAGISTER 234 000 dolarů.

⁵⁾ ALOUETTE II - 108 000 dolarů, ALOUETTE II ASTAZOU - 187 000 dolarů.

Základní ukazatelé určující rozsah zbrojní výroby v hlavních kapitalistických státech v roce 1965¹⁾
(v běžných cenách)

Ukazatel	Měrná jednotka	USA	VB	NSR	Francie	Itálie	Belgie	Holandsko
Národní důchod ²⁾	milióny US dolarů	563 000	70 000	85 000	57 000	45 000	13 000	15 000
Objem roční průmyslové výroby	milióny US dolarů	216 700	38 600	57 000	35 000	20 000	6 000	7 200
Objem roční výroby strojírenského průmyslu	milióny US dolarů	přibližně 90 000	19 675	21 989	12 032	4 930	2 254	3 058
Objem roční výroby elektrotechnického průmyslu	milióny US dolarů	33 588	5 700	7 900	3 500	1 400	560	1 120
Objem roční strojírenské a elektrotechnické výroby	milióny US dolarů	123 588	25 375	29 889	15 532	6 330	2 814	4 178
Počet zaměstnanců v průmyslu ³⁾	tisíce osob	22 690	10 087	10 980	5 823	5 871	1 337	1 353
Počet zaměstnanců ve strojírenství	tisíce osob	6 777	3 492	3 022	1 270	650	200	324
Počet zaměstnanců v elektrotechnickém průmyslu	tisíce osob	1 671	887	975	339	129	70	110,5
Počet zaměstnanců ve strojírenském a elektrotechnickém průmyslu	tisíce osob	8 448	4 379	3 997	1 609	779	270	439,5
Úhrnné přímé vojenské výdaje	milióny US dolarů	52 500	6 360	4 562	4 150	1 700	411	550
Finanční prostředky z vojenského rozpočtu na nákup výzbroje a ostatní vojenské techniky ⁴⁾	milióny US dolarů	13 650	2 400	1 900	1 700	350	102	200
Export zbraní a ostatní vojenské techniky ⁵⁾	milióny US dolarů	500	100	100	350	50	10	20
Výroba zbraní a ostatní vojenské techniky	milióny US dolarů	14 150	2 500	2 000	2 050	400	112	220
Podíl zbrojní výroby na strojírenské a elektrotechnické výrobě	%	11,4	9,8	6,6	13,2	6,3	3,9	5,2
Podíl zbrojní výroby na úhrnné průmyslové výrobě	%	6,5	6,4	3,7	5,9	2,0	1,8	3,0
Podíl zbrojní výroby na národním důchodu	%	2,5	3,5	2,3	3,6	0,9	0,8	1,4

¹⁾ Jako základ pro zpracování použity „Ukazatele hospodářského vývoje v zahraničí, UTEIN, Praha 1968“, oficiální vojenské rozpočty a „The European Armaments base: A Survey, Part 2: National procurement Policies od C. I. E Harlow – a – The Institute for Strategic Studies London, červenec 1967“.

²⁾ Národní důchod u kapitalistických států = čistý národní produkt v nákladech na výrobní činitele (půda, práce, kapitál). Na rozdíl od socialistických států, kde je národní důchod chápán jako souhrn hodnoty nově vytvořené v odvětvích materiální výroby, existuje v kapitalistických zemích pojetí podle něhož produktivní hodnotu vytváří každá společensky užitečná činnost. Národní důchod je pak sledován jako výsledek činnosti tzv. výrobních činitelů nejen v materiální výrobě, ale i ve sféře nemateriální, jako jsou osobní služby, osobní doprava, služby spojů, školství, kultura, věda, zdravotnictví, finanční služby, státní správa, obrana, bezpečnostní služby a některé další, včetně položek fiktivního charakteru, jako je nájemné z bytů obývaných vlastníky. Je to tedy ukazatel zachycující značně širší oblast než ukazatel národního důchodu v socialistických zemích.

³⁾ USA, NSR, Itálie, Belgie r. 1966, VB r. 1964, Francie r. 1962, Holandsko 1960.

⁴⁾ Použity propočty uvedené v „Defence Technology and the Western Alliance“ Institute for strategic studies London r. 1967¹⁾. Vychází z vojenských výdajů podle definice NATO, zahrnuta i část finančních prostředků na příslušný výzkum a vývoj, tím jsou údaje zkráceny směrem nahoru. Dále je nutné vzít v úvahu, že položka obsahuje s výjimkou USA a Francie i finanční prostředky použité na importované zbraně, zejména v NSR z titulu devizového vyrovnání. Tyto částky jsou vzhledem ke složité situaci v rámci mezinárodní zbrojní spolupráce, také vzhledem k nevyčerpávání dovozních kvót NSR s cílem rozvíjet vlastní průmysl, těžko určitelné.

⁵⁾ Jako podklad použity údaje Sipri Yearbook of World Armaments and Disarmament 1968/69, Stockholm International Peace Research Institute.

Technickoekonomické ukazatele výroby vojenských letadel

Ukazatel	Období (typ)	Měrné jednotky
Pracnost výroby bombardovacích letounů	ve druhé světové válce	200 000 hodin
	letoun B 52	9 340 000 hodin
	letoun B 70	14 500 000 hodin
Cena 1 kg letounu	ve druhé světové válce	22 US dolarů
	v roce 1953	55 US dolarů
	v roce 1958	110 US dolarů
	v roce 1959—60	165 US dolarů

stupně a v omezených počtech kusů. Ve Francii je oproti NSR situace ztížena vzhledem ke značným finančním výdajům, které si vyžadává výstavba strategických jaderných sil. Kromě exportu, v tom můžeme hledat příčinu vysokého francouzského podílu zbrojní výroby ve strojírenské a elektrotechnické výrobě — 13,2 % (viz tabulku 3), který převyšuje dokonce americký podíl. Rovněž podíl zbrojní výroby na národním důchodu je ve Francii vyšší než v USA. Z tabulky 3 je rovněž zřejmé, že rozhodujícím zákazníkem jednotlivých národních zbrojních průmyslů jsou vlastní ozbrojené síly. To je pochopitelné vzhledem k autarktickým snahám jednotlivých států; mají-li podmínky pro výstavbu vlastního národního zbrojního průmyslu, snaží se jej vybudovat.

Srovnání objemu zbrojní výroby s objemy dodávek strojírenského a elektrotechnického průmyslu i úhrnné průmyslové výroby by mohlo vést k nesprávným závěrům o velikosti úsilí, které vynakládá NSR a Francie na zbrojení. Zdálo by se, že jejich zbrojní úsilí je malé, protože podíl na národním důchodu je malý. Ve skutečnosti tomu tak však není. Vždyť ani podíl Spojených států není výrazně větší a v některých parametrech je dokonce menší (viz tabulku 3). Přitom Spo-

jené státy americké jsou rozhodujícím a v některých oblastech monopolním výrobcem zbraní kapitalistického světa. Jejich zdánlivě malý podíl zbrojení na národním důchodu je přitom tak velký, že způsobuje nemalé hospodářské potíže, i když na druhé straně jeho přínos není rovněž zanedbatelný. V období dlouhodobého zbrojení, kdy hlavní snahou kapitalistických států je zabránit strategickému předstihu protivníka v oblasti vojenské techniky, jiná situace ani není možná. Zbrojení si bude i v budoucnu vyžadovat stále větší finanční prostředky. Základní národohospodářské parametry však zůstanou zachovány, protože existují objektivní bariéry, které jsou výrazem omezenosti kapitalistických výrobních, ekonomických a rozdělovacích vztahů, nemohou být překročeny aniž by byl podstatně narušen reprodukční proces.

Ze stručného přehledu je zřejmé, že zbrojní průmysl jako zvláštní odvětví v Německé spolkové republice neexistuje, nýbrž jde s malými výjimkami o přidruženou výrobu k civilní výrobě, která se může dočasně stát v jednotlivých odvětvích dominantní. Tato situace není v NATO výjimečnou, nýbrž obdobně vypadá situace i v jiných vyvinutých kapitalistických státech.